

JOHN KELLY

**ROOSEVELT
ȘI CHURCHILL
SALVĂTORII LUI STALIN**

Traducere: LIVIU MATEESCU

EDITURA ORIZONTURI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KELLY, JOHN

Roosevelt și Churchill salvatorii lui Stalin / John Kelly ;

trad.: Liviu Mateescu. - București : Orizonturi, 2021

ISBN 978-973-736-438-8

I. Mateescu, Liviu (trad.)

94

Redactare: **DUȘA UDREA-BOBOREL**

Corectură: **RODICA-LUCREȚIA CHIRIACESCU**

Copertă: **TATIANA DANIELA POPESCU**

SAVING STALIN

Roosevelt, Churchill, Stalin, and the Cost of Allied Victory in Europe

Copyright © 2020 by John Kelly

Toate drepturile acestei ediții aparțin **Editurii ORIZONTURI**

Editura ORIZONTURI – București

Bdul Libertății nr. 4, bl. 117, et. 7, ap. 20

telefon: 021.3177679, 0744531333

e-mail: orizonturi@editura-orizonturi.ro

www.editura-orizonturi.ro

Tipar: ARTPRINT

E-mail: office@artprint.ro

Capitolul 1

Ziua de dinaintea Zilei Morților

În toiu verii Rusia vestică este o simfonie de culori strălucitoare: lumini albe, sălcii verzi, liliac mov, arbori ai lui Iuda plini de flori violet. Însă, de două sau trei ori pe secol, acest spectacol este tulburat de zgomotul trupelor mărșăluind dinspre vest. Primul contingent al Marii Armate a lui Napoleon a ajuns în Rusia pe 24 iunie 1812, Armata Germană Imperială a Kaizerului, pe 22 august 1914, iar trupele lui Adolf Hitler, pe 22 iunie 1941.

Pentru a-și mai calma stresul pe care-l resimțea înainte de lansarea atacului, în jurul orei 5:00 după-amiază, în ziua de 21, Hitler și-a chemat șoferul și i-a ordonat să-l ducă la Potsdam. Câteva minute mai târziu, Mercedes Benz-ul Führer-ului trecea printre cele două statui negre întruchipând nuduri, care străjuiau Curtea de Onoare la intrarea în clădirea Cancelariei Reich-ului și dispărea în șuvoiul traficului de după-amiază.

Cu excepția câtorva străzi care păreau ciupite de vărsat – efectul raidurilor Royal Air Force –, Berlinul scăpase în cea mai mare parte nevătămat după primele douăzeci și două de luni de război. Majoritatea clădirilor sale rămăseseră intacte. Magazinele erau pline de delicatose aduse din Franța, Norvegia și din alte părți ale noului Imperiu al Reich-ului. În această seară caldă de vară străzile și terasele cafenelelor erau pline de veterani de 24 și 25 de ani, fiecare dornic să împărtășească unei barmanițe tinere și frumoase aventurile de care avusese parte în Polonia și Franța. Unii dintre berlinezi considerau că posterele înghesuite pe zidurile orașului – o caricatură oribilă a unui evreu cu nasul coroiat, pe o stradă, o fotografie cu o

femeie sumar îmbrăcată, care făcea reclamă la ochelari de soare pe alta – erau jenante și de prost gust. Însă zece ani de prosperitate, două războaie din care ieșiseră victorioși și recuperarea provinciilor germane răpite la Versailles șterseseră din memorie cele două milioane de morți din Marele Război și îl făceau pe germanul de rând mult mai tolerant cu ciudățeniile jenante ale Führer-ului.

Când Mercedesul a ajuns la Potsdam, Hitler i-a ordonat șoferului să întoarcă și să îl ducă înapoi la Cancelarie. A doua zi avea să pună în aplicare un plan pe care-l pregătea de un an și pe care îl gândea de zeci de ani. Trei milioane de soldați și patru mii de tancuri, asistați de mii de avioane de vânătoare și bombardiere, aveau să intre în teritoriul polonez ocupat de Rusia. „Vom popula deșertul rus!” le promisese Hitler generalilor săi cu câteva zile înainte. „Vom transforma stepa asiatică, o vom europeniza... Nu putem avea niciun fel de remușcări în această privință, domnilor. N-avem absolut niciun fel de obligație față de acești oameni [față de ruși]... O să le explicăm doar atât cât să poată înțelege indicatoarele de autostradă, ca să nu fie călcați de mașini când traversează, dar nimic mai mult. Pentru ei, cuvântul libertate [va] însemna dreptul de a se spăla de sărbători... Avem o singură datorie, aceea de a germaniza această țară. Populația băștinașă va fi tratată ca și pieile roșii. În această privință voi acționa fără milă, sângeros... Teroarea este o chestiune salutară.”

După ce s-a întors în cancelaria sa, Hitler s-a ocupat de diverse documente pentru câteva ore, apoi a început ceea ce devenise deja ritualul de dinaintea bătăliilor: alegerea unei bucăți muzicale, care să-i acompanieze declarația de război. După ce s-a consultat cu Albert Speer, arhitectul său, a ales Les Préludes de Franz Liszt. Melodiile sumbre ilustrau gravitatea momentului, iar bucata era familiară multor mii de germani iubitori de muzică. Introducerea la aceste Préludes

avea, de asemenea, legătură cu aventura în care Germania se pregătea să pornească: „Oare ce este viața dacă nu o serie de preludii la acel imn necunoscut care este Moartea?”

În primele ore ale zilei de 22 iunie 1941, Ilia Zbarski a fost trezit de soneria telefonului. De la capătul celălalt al firului un coleg de la Muzeul Lenin era prea agitat pentru a-l mai saluta. Nu i-a spus decât: „Forțele germane atacă. Sute de avioane sovietice au fost distruse la sol”. Zbarski nu era foarte surprins. În ultimele câteva luni circulaseră zvonuri despre o „invasie” germană, însă el se gândise că dependența Germaniei de materiile prime din Rusia făcea improbabilă izbucnirea unui război. A dat drumul la radio și a căutat un post din Moscova, așteptându-se să audă muzică patriotică și știri despre proletariatul german care manifesta în sprijinul tovarășilor lor sovietici, așa cum se întâmpla în Și dacă mâine începe războiul, unul dintre cele mai populare filme rusești din 1938. În loc de asta, nu a auzit decât obișnuitul program plicticos de duminică dimineața: un program de exerciții fizice pentru cei mai matinali și o discuție despre producția sovietică de oțel. Cu o seară înainte, Alfred Liskow, un dezertor german, comunist dedicat, a traversat granița în Rusia pentru a avertiza că atacul era iminent. Tunurile grele germane erau deja pe poziții, le-a spus el celor care l-au interogat, iar tancurile și unitățile de infanterie erau pe drum spre pozițiile de start. Câteva ore mai târziu, Wilhelm Korpik, un alt comunist german, a traversat liniile sovietice, spunând și el o poveste similară. Cu toate acestea, Kremlinul considera incursiunile germane ca fiind simple provocări cu ajutorul cărora intenționau să obțină mai multe concesii din partea Moscovei, și nu acte de război în toată regula. După ce au fost interogați, atât Liskow, cât și Korpik au fost executați.

Respect În Sevastopol, oraș aflat la distanță de un fus orar de graniță, bulevardele largi erau pline de cupluri ieșite la plimbare. Tineri marinari veniți cu chef de distracție și scandal de pe Marea Neagră umpleau cabaretele și sălile de dans; s-au iscat și băți, s-au cântat și cântece patriotice, au avut loc și concursuri de băut. Cuplurile dispăreau pe rând pe aleile întunecate pentru a face sex. Era o seară de vară obișnuită – până când un stol de avioane au apărut pe cer. „Sunt ale noastre?” a întrebat cineva. „Trebuie să fie vorba despre un exercițiu”, a spus altcineva. Apoi mitralierele au început să măture străzile, și întrebarea a primit un răspuns. În Minsk, generalul D.G. Pavlov, comandant al districtului militar vestic, era la o reprezentare a spectacolului Nuntă în Malinovka, una dintre piesele sale de teatru favorite, când șeful compartimentului său de informații, colonelul Blokhin, s-a strecurat în loja lui din sala de teatru și i-a comunicat că existau rapoarte despre faptul că o forță germană masivă se aduna lângă graniță, ba chiar fuseseră raportate și focuri de armă. În calitate de comandant al districtului militar vestic, Pavlov era responsabil cu securitatea graniței, însă relațiile cu Germania erau deja fragile. De ce să-i provocăm mai mult? „Zvonurile nu pot fi adevărate”, i-a spus el adjunctului său, I.V. Boldin, și s-a întors la piesa de teatru.

A doua zi de dimineață, la megafoanele instalate pe tot cuprinsul Reich-ului s-au auzit primele măsuri din Les Préludes, fiind astfel anunțat atacul, care primise numele de cod „Operațiunea Barbarossa”. „Veți auzi această melodie mai des în viitor”, i-a spus Hitler lui Speer. Apoi Hitler a făcut o predicție: „În mai puțin de trei luni o să asistăm la o cădere a Rusiei, așa cum nu s-a mai văzut niciodată în toată istoria. Un alt oaspete al lui Hitler din seara aceea, Joseph Goebbels, ministrul Propagandei, se minuna în fața expresiei afișate de Hitler. Führer-ul „părea să-și fi pierdut orice urmă de teamă”

pe măsură ce momentul decisiv se apropia. „Toată oboseala dispăruse ca prin minune”.

Nu se poate ști ce părere avea poporul german despre război în seara aceea, însă, dacă Berlinul poate fi considerat etalon pentru dispoziția populației la nivel național, atunci tânărul Berlin făcea exact ce făcuse și tânărul Sevastopol și tânărul Minsk cu doar câteva ore în urmă: oamenii mergeau perechi, ținându-se de mână, pe străzile scăldate în lumina amurgului. Din loc în loc, în cafenele și în cârciumi, voci temătoare își exprimau îngrijorarea cu privire la faptul că Germania avea să se implice într-un război continental. Însă, la nivelul conștiinței populare, se credea că noua Germanie deținea o putere atât de mare, încât Stalin avea să-i ofere Reichului în dar Ucraina, doar pentru a nu intra într-un nou război.

La ambasada Rusiei, Valentin Berejkov, prim-secretar, încerca din răspuțeri să dea de Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe german. Cu câteva zile înainte, ambasada obținuse un exemplar al manualului care era distribuit printre soldații germani. Berejkov voia să știe de ce în carte apăreau fraze de genul: „Predă-te!”, „Mâinile sus!”, „Ești comunist?” și „Te împușc”. Berejkov l-a sunat pe Ribbentrop de mai multe ori în ziua de 21 pentru a aranja o întâlnire, însă 21 pica într-o sâmbătă, și, de fiecare dată când sunase, i se spusese că ministrul de Externe nu era disponibil. Practic, era adevărat. Ribbentrop își petrecuse întreaga zi redactând declarația de război. Cel care urma să prezinte documentul Sovietelor – ambasadorul german, contele Friedrich-Werner Graf von Schulenburg – și-a petrecut întreaga după-amiază, arzând documente secrete. La ora 7:00 după-amiază a fost chemat la Kremlin de către Viaceslav Mihailovici Molotov, ministrul de Externe sovietic. Schulenburg, care avea 68 de ani, nu era ceea ce părea a fi. Membru al vechii aristocrații imperiale a Germaniei, îi ura și îi disprețuia pe acești agitatori, parveniți,

Re crescători de găini sau comiși-voiajori care vindeau șampanie pe care ajunsese să-i servească. La începutul lui iunie, asu-mându-și un risc foarte mare, i-a spus unui coleg rus că un atac german era iminent. Când colegul respectiv a ignorat avertismentul, Schulenburg a concluzionat că era o prostie să-și asume atâtea riscuri pentru niște oameni atât de sus-picioși și nerecunoscători. „Când?” a întrebat Molotov. „De ce pare Germania nemulțumită de aliatul său rus?” În timpul discuției purtate în după-amiaza de 21, Schulenburg a spus că el nu are nicio informație cu privire la acest subiect. Câteva etaje deasupra biroului lui Molotov, generalul-mareșal S.K. Timoșenko, comisarul poporului pe probleme de apărare, și mareșalul Gheorghi Jukov se întâlneau cu Stalin. Într-o altă armată, Timoșenko ar fi fost considerat un comandat com-petent, fără merite deosebite. Însă într-o națiune care își bă-gase la închisoare o bună parte din corpul ofițeresc cu doar câțiva ani înainte, un ofițer cu talente mediocre putea avansa rapid, dacă era considerat de încredere. Jukov – mai tânăr, mai îndrăzneț și mai dotat din punct de vedere militar – era una dintre vedetele în plină ascensiune din Armata Roșie. Stalin, care arăta „vizibil îngrijorat”, convocase această ședință pentru a discuta modul în care trebuia răspuns la provocările ger-mane. El înclina să le ignore pentru moment și să aștepte o eventuală desfășurare a evenimentelor. Timoșenko și Jukov erau de altă părere și l-au rugat pe Stalin să crească nivelul de alertă. Cei trei bărbați încă se contraziceau, când membrii Biroului Politic au intrat în biroul lui Stalin. După ce toată lumea s-a așezat, Stalin a privit de jur împrejur în încăpere și a întrebat din nou: „Ce e de făcut?” Nimeni nu a răspuns. Într-un final, Timoșenko a luat cuvântul, spunând: „Toate trupele din zonele de frontieră ar trebui să fie plasate în alertă maximă, gata e luptă”. Jukov a spus că nu era suficient, că

toată armata ar trebui pusă în alertă maximă. „E prea pro-vocator”, a replicat Stalin. „Poate putem încă să rezolvăm problema prin metode pașnice”.

Era prea târziu pentru așa ceva. Trecuse deja de miezul nopții și unitățile speciale ale armatei germane, unele îmbră-cate în uniforme rusești, se infiltraseră deja în liniile rusești, aruncând în aer liniile de înaltă tensiune și bulversând transmi-siunile. Regimentul 800 pentru Construcții Speciale, o unitate de elită a forțelor germane, era pe poziții de aproape o zi. În noaptea de 21, soldații din acest regiment traversaseră granița rusească ascunși sub grămezi de pietriș, în vagoane de tren. Când Expresul Berlin–Moscova a trecut în partea Poloniei, ocupată de germani în acea noapte fără niciun incident, co-mandamentul german a exultat. Armata Roșie era încă nesi-gură și confuză. Timoșenko a pus mâna pe telefon și a început să-și sune comandanții. Fiecăruia i-a pus aceeași întrebare: „Cum stau lucrurile la tine?” Trecuse deja de ora 1:00 dimi-neaua, Nuntă în Malinovka se terminase de mai bine de două ore, iar generalul Pavlov examina o hartă operativă în cartierul său general, încercând să ignore zgomotul făcut de motoci-cletele ce treceau prin fața ferestrelor. Deocamdată nu fuseseră raportate mișcări semnificative ale forțelor germane, însă, dacă sectorul respectiv ar fi fost atacat, Pavlov se îndoia că ar fi putut rezista. Trupele lui erau răspândite în toată zona, exe-cutau misiuni de pregătire, iar stocurile de combustibil și mu-niție erau pe sfârșite. „Încearcă să nu-ți mai faci atâtea griji”, i-a spus Timoșenko.

După o oră, Timoșenko a sunat din nou. De data asta a vorbit cu adjunctul lui Pavlov, generalul Ivan Boldin. „Vrei, te rog, să-i spui lui Pavlov că tovarășul Stalin a interzis armatei să deschidă foc de artilerie împotriva germanilor?” l-a rugat el. Boldin era șocat. „Trupele noastre bat în retragere... Oamenii noștri sunt omorâți peste tot.”

Respect „Nu se va face nicio recunoaștere aeriană pe o distanță de 60 de kilometri dincolo de graniță”, a spus Timoșenko și a închis telefonul.

Cea mai clară imagine a modului în care gândea Stalin în acea noapte de 21 iunie o oferă Ordinul General Numărul 1, documentul pe care acesta l-a aprobat înainte de a pleca spre casa lui de vacanță (dacea) din suburbiile Moscovei. Ordinul avertiza că „un atac-surpriză este posibil să aibă loc între 22 și 23 iunie” și enumera acțiunile indicate și neindicate care ar fi putut fi întreprinse în caz de atac. Printre acțiunile indicate, se numărau așezarea trupelor în poziție de tragere și camuflarea și răspândirea aparatelor de zbor. Deschiderea focului împotriva trupelor germane înainte ca acestea să intre pe teritoriul sovietic era enumerată la acțiunile neindicate. Tonul precaut al ordinului ar putea fi dovada fricii, care-i bântuia pe mulți oficiali sovietici de rang înalt în seara aceea: oare țărani ruși aveau să lupte pentru un regim care își supusese poporul la atâtea greutăți și suferințe? Generalul Nikolai Vonorov, un artilerist sovietic, a răsuflat ușurat când a aflat că „trupele sovietice luptau – nu peste tot, însă în destul de multe locuri pentru ca temerile cu privire la posibilitatea ca soldații să se predea în masă”.

În jurul orei 3:00 dimineața, o unitate germană de pe frontieră i-a invitat pe soldații din unitatea similară sovietică la o întâlnire pe partea germană a graniței. Când rușii au traversat frontiera, au fost mitraliați. Câteva minute mai târziu, focurile a șapte mii de tunuri au aprins cerul nopții, pe toată lungimea orizontului. Și pe toată distanța celor 1 600 de kilometri, cât avea linia frontului, soldați cu câști, care semănau cu niște găleți de cărbuni, au ieșit din tranșee și din păduri și au început să mășaluiască spre est, spre soarele care răsărea, în spatele unor cordoane de tancuri, din turelele cărora se vedeau tinerii

comandanți ieșind pe jumătate, drepti, de parcă ar fi fost stăpânii universului. Când tancurile generalului Ivan Fedyuninsky au ajuns la frontiera sovieto-germană, în jur de ora 4:00 în dimineața aceea, aerul mirosea a cordită, și luptele deveniseră desperate. „Chiar și soțiile grănicerilor [ruși] luptau în linia întâi”, își amintea mai târziu Fediuninski. Unele dintre femei îi aprovizionau pe soldați cu apă și muniție și îi îngrijeau pe răniți. Altele trăgeau asupra soldaților germani care se apropiu. Pozițiile grănicerilor au cedat rapid. Casele și cazarmile au fost incendiate. Germanii au suferit și ei pierderi importante, însă, imediat, din tranșee și păduri au apărut întăririle. „Ce să facem?” a transmis prin radio o unitate sovietică izolată. În dimineața de 22 iunie singurul om care ar fi putut răspunde la întrebarea aceea dormea în dacea lui din suburbiile Moscovei.

– Cine e la telefon? a întrebat ofițerul de serviciu de la dacea.

Jukov s-a prezentat și a cerut să vorbească tovarășului Stalin.

– Este urgent.

– Tovarășul Stalin doarme a spus ofițerul de serviciu.

– Trezește-l imediat! a ordonat Jukov.

Câteva minute mai târziu la aparat s-a auzit o voce adormită.

– Tovarășe Stalin, a spus Jukov, nemții ne bombardează orașele!

N-a primit niciun răspuns. Se auzea doar o respirație grea.

– M-ați înțeles? a întrebat Jukov.

Apoi vocea de la celălalt capăt al firului a spus:

– Adu-l pe Timoșenko la Kremlin și spune-i lui Poskrebișev [principalul asistent al lui Stalin] să convoace Politburo.

Respect p Stalin stătea la o masă, jucându-se cu o pipă, când membrii Politburo au ajuns, în jur de ora 4:30 dimineața. În următoarele câteva ore, veștile au devenit din ce în ce mai proaste. Comandanții, care aveau în subordine câte 10 sau chiar 15 000 de oameni, își pierduseră o parte dintre subordonați. În orașele bombardate puternic, femeile le legau copiilor la gât certificatul de naștere și adresa locuinței, pentru ca trupurile lor să fie mai ușor identificate, dacă ar fi fost uciși. Forțele aeriene care apărau frontierele pierduseră 1 200 de avioane în doar douăsprezece ore. Liniile de comunicații fuseseră tăiate, făcând imposibil pentru ofițeri să-și contacteze comandanții. În unele locuri, pieriseră divizii întregi, ba chiar regimente. Aproape în toate sectoarele frontului, trupele rusești băteau în retragere, iar Stalin încă refuza să creadă că Rusia era atacată. Orice război are tipicul său, i-a spus el lui Timošenko și lui Jukov în timpul ședinței Politburo. Este precedat de negocieri, de întâlniri între miniștrii de Externe și implică și existența unei declarații formale a ostilităților. Atacul care se petrecea acum nu avea niciuna dintre aceste caracteristici. „Hitler pur și simplu nu știe nimic [despre aceste atacuri]. Este rezultatul unui complot al generalilor germani.”

Abia contele Schulenburg, care a ajuns în biroul lui Molotov cu puțin înainte de ora 6:00 dimineața, în ziua de 22, a reușit să-l facă pe Stalin să vadă realitatea. Există două versiuni ale acelei întâlniri. Într-una dintre ele, povestită de un martor ocular, contele a izbucnit într-un „plâns furios” și l-a condamnat pe Hitler pentru invadarea Rusiei, numind această invazie „o nebunie”. În cea de-a doua versiune, Molotov și-a pierdut cumpătul și a acuzat Germania de „o încălcare fără precedent în istoria omenirii a regulilor bunei-credințe”. Cu toate acestea, în ambele versiuni, finalul este identic: Schulenburg i-a prezentat lui Molotov o declarație de război. Iar Stalin, nevoit,

într-un final, să accepte adevărul, s-a prăbușit în fotoliul lui și s-a adâncit în gânduri.

Un asistent tânăr, pe nume Iakov Șadaev, era uimit de cât de căzută și încrețită părea fața ciupită de vărsat a lui Stalin în lumina dimineții. Apoi, brusc, Stalin s-a însuflețit: „Inamicul va fi învins de-a lungul liniei frontului!”

„Nu!”, a spus Timošenko. „Anihilat!”

Stalin s-a prăbușit din nou în scaunul lui. Valul de încredere a dispărut la fel de repede precum apăruse. Poporul rus n-avea să audă vreun mesaj din partea conducătorului său în ziua respectivă. Deși colegii lui au obiectat, Stalin a decis ca Molotov, și nu el, să fie cel care avea să spună țării că Rusia era în război.

Dincolo de zidurile Kremlinului, străzile începeau să se umple cu forfota specifică dimineților de duminică. Câțiva oameni deja aflaseră de luptele care se dădeau la graniță, însă majoritatea moscoviților nu au aflat despre invazia germană decât la prânz, când sistemul de megafoane instalat în oraș a prins viață și o voce seacă, fără accente, a anunțat: „Astăzi la ora 4:00 dimineața, fără să exprime vreo nemulțumire față de Uniunea Sovietică și fără o declarație de război, forțele germane au intrat în țara noastră, ne-au atacat granițele în mai multe locuri și ne-au bombardat orașele... urmare a unui act de trădare nemaîntâlnit în istoria națiunilor civilizate”. Când Molotov a terminat de vorbit, mulțimile de oameni adunate în jurul megafoanelor au izbucnit în urale. Însă erau urale de resemnare, dacă uralele pot fi caracterizate astfel – uralele unor oameni cu sufletul îmbătrânit de anii de război și de epurări, gata să meargă la luptă pentru a uide sau pentru a fi uciși.